

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії

СИЛАБУС

вибіркового освітнього компонента

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

підготовки бакалавра

спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки)

освітньо-професійної програми Середня освіта. Природничі науки

Луцьк – 2022

Силабус освітнього компонента «Фізична географія України» підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка, спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки), освітньо-професійної програми Середня освіта. Природничі науки

Розробник: Нетробчук І. М., канд. геогр. наук, доц. кафедри фізичної географії

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

Іванців О. Я.

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри фізичної географії

Протокол № 1 від 26 серпня 2022 р.

Завідувач кафедри:

(Фесюк В. О.)

I. Опис освітнього компонента

Таблиця 1

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 210/7	спеціальність 014.15 Середня Освіта (Природничі науки)	Рік підготовки – 3
		Семестр – 6-й
	освітня програма Середня освіта. Природничі науки	Лекції – 6 год
		Практичні – 10 год
		Самостійна робота – 180 год
Консультація – 14 год		
ІНДЗ немає	освітній рівень Бакалавр	Форма контролю: залік
Мова навчання		Українська

Таблиця 2

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Заочна форма навчання	галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 210/7	спеціальність 014.15 Середня Освіта (Природничі науки)	Рік підготовки – 2
		Семестр – 4-й
	освітня програма Середня освіта. Природничі науки	Лекції – 4 год
		Практичні – 6 год
		Самостійна робота – 174 год

		Консультація – 26 год
ІНДЗ немає	освітній рівень Бакалавр	Форма контролю: залік
Мова навчання		Українська

II. Інформація про викладача

Викладач Нетробчук Ірина Марківна

Науковий ступінь Кандидат географічних наук

Вчене звання Доцент

Посада Доцент кафедри фізичної географії

Профайл <https://vnu.edu.ua/uk/personal/netrobchuk-irina-markivna>

Телефон +380667302292

e-mail netrobchuk.iryana.@vnu.edu.ua; iryana-nim@ukr.net,

Дні занять <https://ed.eenu.edu.ua>

Розклад консультацій. Консультації проводяться згідно розкладу, що розміщений на дошці оголошень кафедри фізичної географії

Дистанційний курс на платформі Moodle
<http://194.44.187.60/moodle/course/view.php?id=1268>

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація освітнього компонента

ОК «Фізична географія України» спрямований на формування знань студентів про природно-територіальні, природно-аквальні комплекси України та їх компоненти. Розгляд природних особливостей кожної із земних оболонки у межах території держави. А також значна увага приділяється засвоєнню теоретичних і практичних питань комплексного фізико-географічного аналізу території України, виявлення регіональних особливостей природних умов України, аналіз екологічних питань стану довкілля, виявлення структури природоохоронного фонду та раціональне використання і охорона природи.

2.Пререквізити: загальне землезнавство, біогеографія, фізична географія материків та океанів, фауна України та її збереження, флора і рослинність України та її збереження.

Постреквізити : економічна географія України і зарубіжних країн, заповідна справа та її вивчення у шкільному курсі біології, охорона рослинного світу та її вивчення у шкільному курсі біології

3.Мета і завдання освітнього компонента

Мета – формування у майбутніх спеціалістів знань про фізико-географічні особливості території української держави загалом та особливості природи найбільших одиниць фізико-географічного районування України.

Завдання – вивчити компоненти земної природи, природні комплекси, геосистеми, їх зміни під впливом господарської діяльності, можливості використання фізико-географічних знань на практиці.

4. Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність

здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у професійній сфері при здійсненні педагогічної діяльності в Природничих науках або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, які характеризуються невизначеністю умов і вимог із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження природних та антропогенних об'єктів та процесів із використанням комплексу міждисциплінарних знань.

Загальні компетентності

- знання та розуміння предметної професійної діяльності та здатність до професійного самовдосконалення та навчання протягом життя (**ЗК 4**);
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (**ЗК 5**);
- здатність до пошуку, обробки та критичного аналізу інформації з різних джерел (**ЗК 7**);
- здатність працювати автономно та в команді, оцінювати, забезпечувати якість виконаних робіт та приймати обґрунтовані рішення (**ЗК 8**);
- визнання морально-етичних аспектів професійної діяльності і необхідності академічної доброчесності (**ЗК 9**).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК):

- здатність використовувати знання й практичні навички з природничих наук для дослідження різних рівнів організації живих організмів, природних явищ і процесів (ФК 2);
- здатність розкривати структуру природничих наук для формування наукової картини світу, демонструвати знання будови, функцій та процесів життєдіяльності, систематики, методів виявлення та ідентифікації живих організмів, природних явищ та процесів (ФК 3);
- здатність організовувати позаурочну та позакласну діяльність учнів з природничих дисциплін із урахуванням вимог програми ЗНЗ (ФК 5);

5. Структура освітнього компонента

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції	Практи	Конс.	Сам.	*Форма
-------------------------------	--------	--------	--------	-------	------	--------

	о		чні		роб.	контролю / Бали
Змістовий модуль 1. Загальний аналіз природних умов і природних ресурсів						
<i>Тема 1.</i> Загальні відомості про територію і кордони України, її фізико-географічне положення.	20	2	–	-	18	Т - 10 б.
<i>Тема 2.</i> Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр	20	–	–	2	18	Сам. роб. – 20 балів
<i>Тема 3.</i> Особливості змін клімату в Україні	20	–	–	2	18	
<i>Тема 4.</i> Поверхневі та підземні води.	22	2	–	2	18	Т – 10 б. Сам. роб. – 20 балів
<i>Тема 5.</i> Ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ.	21	2	–	1	18	Т – 10 б.
Разом за змістовим модулем 1	103	6	–	7	90	Самостійна - 40 Т – 30 балів
						Кількість балів за модуль 1 - 70
Змістовий модуль 2. Регіональний аналіз природних умов						
<i>Тема 6.</i> Ландшафти і фізико-географічне районування	17	–	-	2	15	–
<i>Тема 7.</i> Природа Поліського краю	18	–	2	1	15	РМГ ПО 6 балів
<i>Тема 8.</i> Природа Західно-Українського краю	18	–	2	1	15	РМГ ПО 6 балів
<i>Тема 9.</i> Природа лісостепової природної зони	18	–	2	1	15	РМГ ПО 6 балів
<i>Тема 10.</i> Природа степової природної зони	18	–	2	1	15	РМГ ПО 6 балів
<i>Тема 11.</i> Гірські ландшафтні структури: Українські Карпати і Кримські гори	18	–	2	1	15	РМГ ПО 6 балів
Разом за змістовим модулем 2	107	–	10	7	90	Практичні роботи - 30
						Кількість балів за модуль 2 -

						30
Всього годин / Балів	210	6	10	14	180	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, поточне оцінювання (ПО) на практичних заняттях, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції	Практичні	Конс.	Сам. роб.	*Форма контролю / Бали
Змістовий модуль 1. Загальний аналіз природних умов і природних ресурсів						
<i>Тема 1.</i> Загальні відомості про територію і кордони України, її фізико-географічне положення.	21	2	–	2	17	Т - 15 б.
<i>Тема 2.</i> Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр	21	–	–	4	17	Сам. роб. – 20 балів
<i>Тема 3.</i> Особливості змін клімату в Україні	19	–	–	2	17	
<i>Тема 4.</i> Поверхневі та підземні води.	23	2	–	4	17	Т – 15 б. Сам. роб. – 20 балів
<i>Тема 5.</i> Ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ.	19	–	–	2	17	
Разом за змістовим модулем 1	103	4	–	14	85	Самостійна - 40 Т – 30 балів
						Кількість балів за модуль 1 - 70
Змістовий модуль 2. Регіональний аналіз природних умов						
<i>Тема 6.</i> Ландшафти і фізико-географічне районування	16	–	–	2	14	–
<i>Тема 7.</i> Природа Поліського краю	18	–	2	2	14	РМГ ПО 10балів
<i>Тема 8.</i> Природа Західно-Українського краю	18	–	2	2	14	РМГ ПО 10 балів
<i>Тема 9.</i> Природа лісостепової природної зони	19	–	2	2	15	РМГ ПО 10 балів

<i>Тема 10.</i> Природа степової природної зони	20	–	-	2	18	
<i>Тема 11.</i> Гірські ландшафтні структури: Українські Карпати і Кримські гори	16	–	-	2	14	
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	107	–	6	12	89	<i>Практичні роботи - 30</i>
						<i>Кількість балів за модуль 2 - 30</i>
Всього годин / Балів	210	4	6	26	174	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, поточне оцінювання (ПО) на практичних заняттях, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

6. Завдання для самостійного опрацювання

Для успішного ОК «Фізична географія України» студентам необхідно оволодіти географічною номенклатурою, яка включає в себе назви елементів берегової лінії, орографічні, гідрографічні елементи, родовища корисних копалин.

Виконання поставлених завдань дасть змогу студентам краще усвідомити лекційний матеріал, сформувані цілісне уявлення про взаємопроникнення і взаємодію природних компонентів природно-територіальних й природно-аквальних комплексів України.

Опрацювання номенклатури з ОК Фізична географія України ставить на меті розвинути навички вільного орієнтування на загально-географічній карті просторового розташування основних орографічних, гідрографічних елементів та елементів берегової лінії території України.

В пошуках номенклатури студенти можуть користуватися різними картами атласів України.

Завдання

1. На контурну карту України нанесіть межі таксономічних одиниць фізико-географічного районування. Підпишіть їх цифрами. Потім нанесіть річки, родовища корисних копалин, елементи берегової лінії природних областей України.

2. Здобудьте навички вільного орієнтування на загальногеографічній карті та вміння показувати на ній основні географічні об’єкти.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента

Для одержання високого рейтингу необхідно виконувати наступні умови:

- не пропускати навчальні заняття, не спізнюватися на них та не займатися сторонніми справами на заняттях;
- чітко й вчасно виконувати навчальні завдання та завдання для самостійної роботи;
- вимкнути мобільний телефон під час занять і під час контролю знань;
- брати участь у контрольних заходах (поточний, модульний, підсумковий та контроль самостійної роботи).

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі (змішана форма навчання) за погодженням із деканатом та керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- виконувати усі поточні завдання та підсумковий контроль самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- списування під час контрольних заходів (в т. ч. із використанням мобільних пристроїв) заборонено;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити Ваші результати чи погіршити/покращити результати інших студентів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань студентів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Студенти зобов'язані дотримуватися термінів, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до - 25 %). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Політика виставлення балів

Загальна оцінка за ОК складається як алгебраїчна сума балів, отриманих на підставі результатів виконання всіх видів запланованої навчальної роботи упродовж семестру.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль реалізується у формі опитування,

виступів на практичних заняттях, перевірки результатів виконання практичних завдань, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання студентом.

При контролі систематичності та активності роботи на практичних заняттях оцінці підлягає: рівень знань, продемонстрованих у відповідях і виступах на практичних заняттях; активність при обговоренні питань, що винесені на практичні заняття; експрес контролю тощо.

При контролі виконання самостійного завдання підлягає: самостійне його виконання та вчасна здача, його оформлення відповідно до вимог.

При виконанні контрольних завдань оцінці підлягають теоретичні знання та практичні навички, яких набули студенти після опанування певного модулю.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою ECTS. На оцінку завдань модуля 1 відводиться 30 балів, модуля 2 (самостійна робота) – 40 балів, тести – 30 балів.

Оцінювання практичних робіт 2 змістовного модуля здійснюється за 6-ти (для денної форми навчання) та 10-ти бальною (для заочної ф. н.) шкалою. Максимальна кількість балів за 5 (д.ф.н.) та 3 (з.ф.н.) практичні роботи становить 30.

Оцінка за виконання самостійного завдання (40 балів) – оцінка рівня знань, здобутих студентом при опрацюванні номенклатури, складання каталогу родовищ корисних копалин, гідрографічних об'єктів і нанесення їх на контурну карту та їх задача. ставиться за його виконання, здобутих студентом знань і навиків під час самостійного опрацювання.

Проміжний контроль (тести) проводиться письмово. Вони передбачають розв'язання 30 тестових завдань, які складаються на основі лекційного матеріалу. Правильне розв'язання 1 тестового завдання оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за контрольну роботу становить 30 балів.

V. Підсумковий контроль

Форма підсумкового контролю – **залік**, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем освіти навчального матеріалу з ОК на підставі результатів виконання всіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної роботи під час лекційних, практичних занять, самостійної роботи, контрольних робіт тощо, без планування, проведення модульних контрольних робіт.

Залік викладач виставляє за результатами поточної роботи за умови, що здобувач освіти виконав ті види навчальної роботи, які визначено силябусом ОК. У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття (з поважних причин), на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. У дату складання заліку викладач записує у

відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЗАЛІК

1. Об'єкт, предмет і методи досліджень фізичної географії
2. Географічне положення України
3. Дослідження природних умов і природних ресурсів
4. Орографія і гіпсометрія
5. Геологічна будова
6. Геоморфологічна будова.
7. Корисні копалини та їх класифікація
8. Особливості клімату
9. Природа Чорного Й Азовського морів
10. Поверхневі і підземні води
11. Мінеральні води
12. Гідрологічне районування
13. Ґрунтовий покрив
14. Типи лісів: борові ліси, субори, рамені, бучини, діброви, груди, вільшняки, березняки
15. Степова рослинність. Луки. Болотна рослинність.
16. Рослинні ресурси. Геоботанічне районування.
17. Тваринний світ фізико-географічних зон
18. Несприятливі природні процеси України
19. Ландшафти України, їх типологія і класифікація
20. Характеристика природних ландшафтів (мішанолісові, широколистянолісові, лісостепові, лучно-степові, степові, сухо степові)
21. Принципи і методи фізико-географічного районування
22. Поліський край: Волинське, Житомирське, Київське, Чернігівське, Новгород-Сіверське Полісся
23. Природа зони широколистяних лісів
24. Природа лісостепової зони
25. Природа степової зони
26. Північно степова підзона: Дністровсько-Дніпровський північно-степовий край; Лівобережно-Дніпровсько-Приазовсько північно-степовий край; Донецький північно степовий край; Задонецько-Донський північностеповий край;
27. Середньостепова підзона : Причорноморський середньо степовий край
28. Південностепова (сухостепова) підзона: Причорноморсько-

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1–59	Незадовільно	Fx	Необхідне перескладання

VII. Рекомендована література та Інтернет-ресурси

Методичне забезпечення курсу

1. Фізична географія України : конспект лекцій / І. М. Нетробчук. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 95 с.
2. Нетробчук І.М. Фізична географія України : мет. рек. до сам. роб. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 32 с.
3. Нетробчук І. М. Фізична географія України : мет. рек. до практ. робіт. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 36 с.

Основна література

4. Байцар А. Фізична географія України. Навч.-мет. пос. Львів. Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 354 с.
5. Булава Л. М. Фізична географія України. Х. : АН ГРО, 2008. 224 с.
6. Дениsik Г. І., Страшевська Л. В., Корінний В. І. Геосайти Поділля. Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2014. 216 с. (Серія: «Природа і ландшафти Поділля»).
7. Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних

- матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. Львів: «Тиса», 2017. 238 с.
8. Кузьмішина І. Флора і рослинність України. Курс лекцій. Луцьк : Друк ПП Іванюк В. П., 2016. 152 с.
 9. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. 3-тє вид., стер. К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. 479 с.
 10. Мельничук В. П., Попович І. С. Практикум з фізичної географії України : навч.- мет. посібник. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2010. 104 с.
 11. Фізична географія України: методичні вказівки до виконання лабораторних робіт та контролю самостійної роботи студентів / А. О. Корнус. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 36 с.

Додаткова література

1. Географія в інформаційному суспільстві : у 4-х т. / редкол. : Шищенко П. Г. та ін. К. : ВГЛ Обрії, 2008.
2. Комплексний атлас України /відп. ред. Л. М. Веклич. К. : Картографія, 2005.
3. Нетробчук І. М., Полянський С. В. Фізична географія України : практикум для лабораторних занять. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 138 с. *Рекомендовано вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, як наукове видання для студентів вищих навчальних закладів (протокол № 9 від 26.03.2015 р., наказ № 63-з від 07.04.2015 р.).*
4. Нетробчук І. М., Коваль О. В. Сучасний стан природно-заповідної мережі басейну р. Цир у Волинській області. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. 2017. № 14. С. 129-135.
5. Нетробчук І. М., Самолюк І. В. Поширення мінеральних лікувальних вод в Україні. *Географія та туризм*. 2017. Вип. 41. С. 190-200.
6. Нетробчук І. М. Рекреаційні властивості клімату і рельєфу Шацького національного природного парку. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Географія»*. 2018. Вип. 803. С. 110-115.
7. Нетробчук І. М., Оласюк І. Ю. Оцінка антропогенного навантаження на долину річки Прип'ять у Волинській області. *Науковий огляд*. 2020. № 8 (71). С. 15-33.
8. Нетробчук І. М., Забокрицька М. Р., Хільчевський В. К. Волинське Полісся: межиріччя Західного Бугу та Случі – природні ресурси та їхнє використання. *Українське Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Ніжин, 1–2 бер. 2021 р. / Ніжинський держ. ун-т ім. Гоголя. Ніжин, 2021. С. 28-32.
9. Нетробчук І.М., Чижевська Л.Т., Качаровський Р.Є. Природний рекреаційний потенціал Голобської ТГ Волинської області. *Modern directions of scientific research development*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Чикаго, США, 26-28 січня 2022 р. С. 412-419.
10. Нетробчук І. М., Лівик М. Р. Вплив кліматичних змін на вирощування сільськогосподарських культур у Волинському Поліссі. *Українське*

Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ніжин, 10-11 лютого 2022 р. / Ніжинський держ. ун-т ім. Гоголя. Ніжин, 2022. С. 106-110.

11. Нетробчук І.М., Чижевська Л.Т., Полянський С.В., Карпюк З.К., Мельник О.В., Качаровський Р.Є. Природний рекреаційний потенціал Ковельської ТГ Волинської області. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, Австрія – м. Вінниця, Україна. 27 травн. 2022 р. *International scientific journal «Grail of Science» № 13-14 (May, 2022)* / ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 2022. С. 702-709.
12. Віктор Патійчук, Мирослава Забоклицька, Ірина Нетробчук, Софія Саванюк. Аналіз основних проблем використання водойм Волинської області у рекреаційній діяльності. *Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки»*. 2019. № 9 (393). С. 149-158.
13. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу : наук.-попул. вид. / упоряд. О. Ю. Шапаренко, С. О. Шапаренко. 4-е вид., допов. Харків: Торсінг, 2012. 480 с.
14. Швєбс Г. І., Ігошин М. І. Каталог річок і водойм України : навч.-довідк. посіб. / за ред. Є. Д. Гопченка. Одеса: Астропринт, 2003. 392 с.

Інформаційні ресурси

1. Матеріали з основних тем курсу фізичної географії України. URL : <http://geoswit.ucoz.ru/index/0-10/>
2. Пізнавальний сайт «Географія» – велика кількість корисної пізнавальної та наукової інформації з географії України. URL : http://geoknigi.com/book_view.php?id=783
3. Географічний портал «Географіка» – підручники, навчальні посібники, монографії з фізичної географії України. URL : http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_ukrajini/39
4. Електронний навчальний курс «Географія України» з картами «Україна та її регіони» (карти України та регіонів, коментарі, статистика та ілюстрації) [Електронний ресурс]. CD-диск для мережевого використання